

KLASİK KELÂM EKOLLERİNİN YÖNTEMLERİ, ÇIKMAZLARI VE YENİ ÇIKIŞ YOLLARI ÜZERİNE BİR DENEME

Yrd.Doç.Dr. Abdulhamit SİNANOĞLU*

Klasik Kelâm, İslâm'ın erken döneminde tabîî, sosyal ve siyasal sorunlarla biçimlenerek ortaya çıkmış ve daha sonra her dönemde ortaya çıkan iç ve dış teolojik problemlere çözüm yolları geliştirmeye çalışarak bu güne gelmiştir.

Sahabe döneminde Dinî problemler, âyet ve hadislerle açıklanıp anlaşılmaya çalışılır, bunlar üzerinde büyük tartışmalar olmazdı. Hz. Muhammed (a.s.)'in vefatından sonra İslâm toplumunda ortaya çıkmış olan *hilâfet*/devlet başkanlığı tartışmaları, ilk iki halife döneminde çözümlenmiş gibi görünse de; bu sorun üçüncü halife Hz. Osman döneminin ortalarında yeniden tartışılmaya başlanmış ve sonunda muhaliflerinin bir takım gerekçelerle onu katletmeleri ile alevlenmiştir. Daha sonra hilafetin meşruiyeti konusunda ittifak edilmiş Hz. Ali'ye karşı, önce Deve Olayı ile bir kısım sahabenin, daha sonra da başında Muâviye'nin bulunduğu Emeviler ile taraftarlarının isyan ederek savaş açması, Müslümanlara çok pahalıya mal olmuştur. Müslümanlar arasında çıkan bu büyük fitne ve savaşlar, dinsel, siyasal ve toplumsal tartışmalara ve ayrılıklara da neden olmuştur. Dolayısıyla Müslümanlar arasında ilk ayrılık ve ihtilaf, Kelâm ilminin önemli bir sorunu olan *İmâmet-Hilafet* (devlet başkanlığı) meselesidir. Müslümanlar arasındaki savaşlarda ölenler ve öldürenlerin dünya ve ahiretteki konumunun ne olacağı da tartışılmaya başlayınca *iman-amel münasebeti*, ikinci bir Kelâm problemi olarak tartışılmaya başlanmıştır. Ardından kaza-kader, kulların fiillerinin yaratılması gibi teorik problemler ise siyasal ve dinsel cebir anlayışlarına bir tepki olarak, daha sonra ortaya çıkmıştır. Buna göre Kelâm ilmi, her dönemin siyasal ve sosyal koşullarının etkisiyle ortaya çıkmış *tarihsel bir ilim* dalıdır. Ehl-i Sünnet, Hâriciler, Şia ve Mûtezile gibi eski fırkalar, iktidar mücadelesinde İslâm inançlarını ideolojik bir renge büründüren siyasal topluluklardır. Ehl-i Sünnet'in dışındaki diğer fırkalar, İslâm düşünce tarihinde genellikle *yönetimin mezhebi olan Ehl-i Sünnet'e* muhalif fırkalar olarak kabul edilmiştir. Mûtezile *açık muhalefet*, Şia *gizli muhalefet*, Hâriciler ise merkezî yerlerden uzakta yaşayan *silahlı muhalefet* olarak devam eden fırkalarlardır. İşte her Kelâm fırkası kendi döneminde *kendi duruş biçimine göre* tavır almıştır. Bu durumda Mihne döneminin (m.812-833) ardından yanına halk desteğini de alan, o zamanlar henüz “Ehl-i Hadîs” diye bilinen Ehl-i

---

* K.S.Ü. İlahiyat Fakültesi Temel İslâm Bilimleri Bölümü Kelâm Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

Sünnet, Abbâsîlerin Mu'tezilî halifeleri Me'mun, Mu'tasım ve Vâsık döneminden sonraki halife el-Mütevekkil'in desteği ve himayesi ile merkezî bir konum üslenmiş, diğer fırkalar ise merkezden uzak *dalâlet fırkaları* olarak değerlendirilmişlerdir. Bu nedenle Kelâm ilmi büyük ölçüde içinde bulunduğu dönemin siyasal mücadelelerinin yansımaları olarak biçimlenmiştir.

İslâm dünyasında her ne kadar, bu tür içsel tartışmalar yaşanmışsa da bir yandan fetihler aralıksız devam etmiştir. Fetih hareketleri neticesinde Hicaz bölgesini aşarak, çok değişik kültür ve din mensuplarının yaşadıkları Suriye, Irak, Mısır ve Horasan bölgelerine yayılan Müslümanlar, savaşlarda yendikleri çok farklı etnik ve dinsel topluluklara karşı, düşünce alanında da dinlerini savunma konusunda aklı ve felsefî ilkelerden yararlanmak zorunda kalmışlardır. Yapılan tartışmalar sırasında bir etkileşim söz konusu olmuş; "sıfatlar", "kaza-kader", "nübüvvet" ve "ahiret"le ilgili alevli tartışmalar Müslüman kültüründe çeşitli renklere bürünerek devam etmiştir.

Hicrî birinci yüzyılda Mürciî ve Hâricîlerin büyük günah işleyenlerin dinsel konumları ile ilgili görüşlerine tepki göstererek, hocası Hasan el-Basrî (ö.118/728)'nin meclisinden ayrılan Vâsıl b. Atâ (ö.131/749) tarafından kurulan Mûtezile mezhebi, Emevîlerin *siyasal cebir* anlayışlarına da tepki göstererek, ikinci ve üçüncü yüzyıllarda Kelâm ilminin zirveye çıkmasına neden olmuş, üçüncü yüzyılın sonlarında Ebu'l-Hasen el-Eş'arî (ö.324/933)'nin, eklektik bir anlayışla Mûtezile ekolünden ayrılarak Sünnî Kelâmın teolojik üstyapısını oluşturmasıyla farklı bir ivme kazanmıştır. Gerek Mûtezile, gerekse Sünnî Kelâm temsilcileri, birbirlerini eleştirmelerine rağmen, İslâm Dini'ni hem içerideki İslâm dışı unsurlara, hem de dışarıdan gelen yabancı akımlara karşı savunma gibi mukaddes bir görev üslenmişlerdi. Felsefenin İslâm kültürüne girmesiyle âyet ve hadisler üzerinde yorum faaliyetleri başlamış, böylece birçok kelâm ve felsefe mezhepleri ortaya çıkmıştır. Sözelimi "Meşşâiyyûn" (Yürüyenler)'un ortaya attığı felsefî yorumlar, o zamana kadar Müslümanlar arasında bilinmezdi. Bunlar, temel meselelerde İslâm'a bağlı kalmakla birlikte, Aristo geleneğine bağlı kalmışlardır. "Tabiatçılar" ve "İşrâkîler" ise İslâm'ın temel meselelerinde bile farklı ve aykırı görüşler ileri süren felsefe ekolleridir. İşte Kelâm ilmi de daha çok bu ekollerin İslâm dışı görülen düşüncelerine karşı bir *savunma ilmi* olarak gelişmiştir. Bu nedenle Kelâm ilmi, *tercüme hareketinden* önce İslâm toplumunda meydana gelen olaylarla ilgili olarak oluşmuş *ilk ilim dalıdır*. Kelâm ilmi öncelikle iman, amel, küfür, fık, isyan ve imâmet gibi amelî, daha sonra da zat, sıfatlar, isimler, fiiller, peygamberlik ve ahiretle ilgili nazarî meseleleri çözmek üzere âyet ve hadislerden de yararlanarak *akılsal bir hareket* olarak gelişimini sürdürmüştür. Bir takım batılı araştırmacıların, "bu ilmin Yunan felsefesinin İslâm dünyasına girmesinden sonra ortaya çıktığı" biçimindeki iddiaları dayanaksızdır. Zira az önce değindiğimiz sorunların tartışılmaya başlanması, felsefenin İslâm dünyasına girmesinden öncedir. Nitekim Hasan el-Basrî (ö.110/728), Vâsıl b.Atâ (ö.131/750), Mâbed el-

Cühenî (ö.80-85/699-704), Ca'd b. Dirhem (ö.120/738) ve Ğaylân ed-Dımişkî (ö.99/717) gibi kimselerin belki de Yunan felsefesinden haberleri bile yoktu. Bunlar *İslâmî akıl* yürütmenin ilk temsilcilerindendirler. Bu nedenle Kelâm ilmi İslâm dünyasında akâid/inançla ilgili *iç güvenliği sağlama*ya çalışan bir ilim dalı olarak tarihteki tartışmalı, fakat şerefli konumunu beş-altı asır devam ettirmiştir. Kelâm ilmi, naklî ve aklî delillere dayanmasına karşın, Felsefe sadece akla dayanan bir ilim dalıdır. Kelâmcılar eserlerinde ayetleri sıkça kullanmalarına rağmen, filozoflar ve felsefeciler nadiren kullanma ihtiyacı hissetmişlerdir. Buna rağmen Kelâm ilmi ile Felsefe arasında, hicrî ikinci asırdan itibaren büyük bir yakınlaşma ve etkileşme olmuştur.

Daha sonra Mûtezile Kelâmcılarından bir kısmı, siyasal iktidarın desteğini yanına alarak; Abbâsî halifeleri Me'mun, Mu'tasım ve Vâsık dönemlerinde *Mihne* hareketine sebep olmuştur. Bunlar, İslâm kültüründe bulunmayan bir çok kavramı Müslüman kültürüne sokarak- ya da bu kavramları İslâmîleştirerek- farklı bir dil kullanmaları neticesinde Kelâm ilmi, büyük ölçüde geleneksel Müslüman zihniyetinin de eleştirileri ile İslâm toplumlarında *sevimsiz bir ilim dalı* olma konumuna düşürülmüştür. Ayrıca Kelâmın, üzerinde tartıştığı konuların bir bölümü *akâid* sınırlarını aşarak, cevher, araz, sıfatlar, Tanrı'nın kelâmının neliği gibi konularla bir çeşit kısır döngü içerisinde kalmış, bunlardan bazıları da bazı dönemlerde iktidar sahiplerinin *payanda delilleri* olmuştur.

Kelâm ilmi, Ebu Hâmid Muhammed el-Ğazzâlî (ö.505/1111)'den itibaren *şerhli-hâşiyeli* dokuz asır gibi uzun bir zaman dilimini geçirerek *duraklama dönemine* girmiştir. Bu dönemde müslümanlar muhafazakarlaştıkça hür düşünceden uzaklaşmış, özgün ve hür düşünceden uzaklaştıkça da taassupları artmıştır. Özgün eserler üretilmeyince müçtehit alim yetişeceğine, öncekileri taklit eden taklitçi ve nakilci alimler çoğalmıştır. İslâm alemi asırlarca bu minvalde devam edince, her alanda gerileme başlamış, ancak on yedinci yüzyıldan itibaren siyasî, askerî ve iktisadî alanlarda bozgunlar ve Batı karşısında hüsrânlar başlayınca durumun farkına varılmaya başlanmıştır. Koçibey, Taşköprüzâde ve Kâtip Çelebi gibi Osmanlı aydın ve düşünce adamları, bütün bu kayıpların temeli ve arkaplanında *düşünce durgunluğu* olduğuna dikkat çekmişlerdir. Müslümanların bu acı durumdan kurtulma çareleri arama girişimleri oldukça geç bir dönemden sonra olmuştur. 19.Yüzyılın sonu ile 20. Yüzyılın başlarında Mısırdaki Cemâleddin Efgânî (ö.1897 m.) ve Muhammed Abduh (ö.1905m.), Türkiye'de Sait Hâlim Paşa, Mehmet Âkif, İzmirli İsmail Hakkı (ö.1946m), Hint alt kıtasında Seyyid Ahmed Han ve Muhammed İkbâl, Türkistan bölgesinde Mûsâ Cârullah Bigiyev, Reşid Rıza (ö.1935m), Ferid Vecdi (ö.1954m), Taha Hüseyin (ö.1973m.) gibi aydınlar yeni arayışlara girişmişlerdir. Bu aydınların ortak düşünce noktası "mevcut durumdan şikâyet" olmuştur. Fakat ileri sürdükleri "kurtuluş reçeteleri" birbirinden farklıdır. Bunlardan kimi "ilk dönem"e

dönme, kimi de “yeni bir yapılanma”ya (reform) gitmeyi salık vermişlerdir. Bu çabalar İslâm âlemini uyanışa sevk etmesi açısından saygıdeğer olsalar da, hiçbiri Müslümanların bütün problemlerini kucaklayacak ve çözebilecek çapta değildir. Çünkü bunlar *parçacı, savunmacı ya da modernist yaklaşımlar* olarak, müslümanların dertlerine derman olabilecek çapta geniş bir yelpazeden yoksundur. Çünkü ya sorunları erken dönem Müslüman zihniyeti ile, ya geçmişi rafa kaldırarak ve tarihî mirasın uygun ve kullanılabilir olanlarını da görmezden gelerek, ya da sentezci yaklaşımla hareket etmektedirler. Özellikle günümüzde İnsan Hakları (özellikle kadın hakları), inanç ve düşünce hürriyeti, insan haklarının her türlü değerden üstünlüğü (hukukun üstünlüğü), çağdaş ve çoğulcu ve âdil yönetim biçimi, akıl ve ilmin düşüncenin temeli sayılması gibi pek çok değer, ciddi çözüm önerileri beklemektedir. Bu nedenle kendini yenileme fırsatı bulamayan Kelâm ilmi, 18 ve 19. Asırlardaki sanayileşme döneminin ardından teknolojik ve bürokratik modern çağın karmaşık problemlerine çözüm bulmada yetersiz kalmanın ve hâlâ bir şeyler söyleyememe, daha doğrusu parlak dönemlerinde olduğu gibi, anlamlı ve çarpıcı teoriler ileri sürememenin sıkıntılarını yaşamaktadır. Artık bu günün insanı, akılcı ve yararlı çözümler istemektedir.

Bu nedenle bu güne kadar ortaya konan ve ileri sürülen çıkış yolları özet olarak şunlardır:

1. Her çözümün İslâm’da olduğunu, fakat ondan uzaklaştığımızdan dolayı bu hale düşüldüğünü ileri süren “savunmacı yaklaşım”,

2. Olaylara tek tek yaklaşarak çözüm önerileri sunan, sorunlara tekçi yaklaşım göstermekle bütünü gözden kaçıran, dolayısıyla hayatı bir bütün olarak göremeyen “parçacı yaklaşım”,

3. İslâm’a çağdaş değerler doğrultusunda yön vermeye çalışarak, Kur’an ve Sünnet’in “yeniden okunması” ve anlaşılmasını savunan “modernist ve reformist” yaklaşım.

Peki günümüzde İslâm Kelâmcılarının öncelikle ele alması gereken meseleler neler olmalıdır? Kelâm ilminin ilim dünyasındaki konumu ve rolü ne olmalıdır?

Bin dört yüz yıl geçmesine rağmen Hz. Ali ile Muaviye arasındaki ihtilafı sürekli olarak gündemde mi tutmalı, Mûtezile şöyle, Ehl-i Sünnet böyle, Şia’nın inancı şudur, Hâricilerin budur mu demeli? Şia, Kıyâmet Günü’ne kadar Hz. Hüseyin’in Kerbelâ’da şehit edilmesine ağlayıp, üstünü başını parçalamaya devam mı etmelidir? Kelâmcı, Kur’an’ın yaratılıp yaratılmadığı tartışmaları ile mi vakit geçirecektir? Bize göre Kelâmcı bu tarihsel problemleri bilmekle beraber, bu konular üzerinde artık çok fazla tartışmalara girmemeli, aksine Müslümanların çağdaş ve güncel problemleri ve çıkış yolları üzerinde kafa yormalıdır. Kelâmcı olaylara dışarıdan seyirci kalmamalı, insanlığa sosyal reçeteler sunan bir sosyolog gibi davranmalıdır. Kelâmcı, artık eskilerin her sesini teyp gibi kaydeden, ya da resmini çeken fo-

toğraf makinesinden farksız bir alet durumundan kurtulmalı ve sorumluluk sahibi olmasını bilmelidir. Müslümanların bu kadar güncel problemi çözüm önerileri beklerken, anlamsız tartışmalarla vakit geçirmemelidir. Dünyanın en zengin insanı olan Brunei Sultanı da, açlıktan kıvranan insanlar da Müslümanlar arasında yaşıyorsa, ortada çok ciddi problem var demektir. Günümüzde her türlü yoksulluğa ve sıkıntıya şükür felsefesini işleyen, başa gelen her musibeti haktan ve kaderden bilen insanlar Müslümanların çoğunluğunu oluşturmaya devam etmektedir.

Bütün bunları göz önüne alarak günümüzde Kelâmın yenilenmesi için aşağıdaki hususları öneririz:

1.İlk önce *tarihi tenkit* metodu ile işe başlanmalıdır. Çünkü geçmiş Kelâm arayışlarının içerisinde *mezhepçilik* adına bir takım sapmalar olmuştur. Bu nedenle yeni arayışlarda Kur'ân'ın övdüğü *akıl ve bilim-değişebilirlik* yanları da dikkate alınmak suretiyle- temel ölçü olmalıdır.

2.Sistemik bir Kelâm Tarihi yazılmalıdır. Bu çalışmada Kelâmın gelişim süreci objektif bir yöntemle ortaya konarak, geçmiş olduğu evreler sahnelenmeli, böylece yüksek bilgi sahibi kimseler, onun ne olup ne olmadığını açık ve net bir şekilde görebilmelidir. Bu işi de Müslüman ilim adamları ve araştırmacıları yapmalıdır.¹

3.Bütün Kelâmî görüşler kendi döneminin izlerini taşıdığından, *tarihsel olan* ile *güncel olanları* ayrılmalı; tarihe mal olmuş olanlarını tarihe gömüp, günümüzde yararlı olabilecek görüş ve düşünceleri mezhep taassubu gözetmeksizin günümüze taşıyarak yeni bir düzenleme ile değerlendirip kullanma imkanına kavuşturmalıdır. Sözelimi Yüce Allah'ın sıfatlarının ispat ve reddi, ilâhî kudret ve insan fiillerinin yaratılıp yaratılmadığı meselesi, kader inancı, cevher, araz, kıdem ve hudûs gibi tartışmalar geçmişin izleri ve etkilerini üzerinde taşımaktadır. Yüce Allah'ın kudretini insan fiillerinin dışına iten Mûtezile görüşü de, insanın sorumluluk alanını yok denecek kadar küçültmeye yönelik kâdir-i mutlak Eş'ârî anlayışının da ne derece Kur'anî ve aklî olduğu yeniden irdelenmelidir. Ayrıca amellerin özdeki iman anlayışına her hangi bir etkisinin olmadığını ileri süren Mürciî anlayışlarla, her amelin imanın bir parçası olduğunu ileri süren Selefi görüşler Kur'an süzgecinden geçirilmelidir. Bu iş, dünyanın değişik bölgelerinde yaşayan, kendi alanında gerçekten uzmanlaşmış iyi niyetli ve seçkin bilim adamlarınca oluşturulan bir *konsey* tarafından yapılmalıdır.

4.Hz. Muhammed (a.s.)'in arkadaşları Kur'an-ı Kerim'i doğrudan doğruya kendisine sorarak anlamışlar, başka araçlara başvurmadan "aracı-sız" tarzda anlarken, klasik Kelâm kendi kişisel düşüncelerini gerçek İslâm akidesi olarak sunanların bakış açıları ile şekillenmiştir. Bu nedenle günü-

¹ Prof. Dr. Şerafeddin Gölcük'ün hazırlamış olduğu "Kelâm Tarihi" adlı eser ülkemizde bu konuda yapılmış ilk çalışma olmasına rağmen, özet bilgiler içermektedir. Daha geniş kapsamlı ve sistematik bir çalışmaya gereksinim olduğu kanısındayız.

müz ilâhiyatçıları ve Kelâmcıları Kur'an'ın indiği ortamı ve dili de iyi bilmeleri ve günümüzün ulusal ve global koşullarını da gözeterek Kur'an'ı aracısız anlamaya çalışmalıdırlar. Bu görüş, hiçbir konuda Kur'an'ın hiçbir âyetinin yorumunu kimseye sormamak şeklindeki bir anlayış değil, kişinin bütün İslâmî anlayışını “bir kişinin tekeline vermeme” şeklindeki *hürriyetçi ve akılcı İslâm anlayışı* demektir.

5. Bugünün Müslümanları, bireysel ve sosyal yaşamını daha güzelleştirecek ekonomik ve sosyal haklarının peşinde koşması gerekirken, klasik Kelâmın şekillendirdiği Müslümanlar hala soyut birtakım kavramlar üzerinde tartışmaya devam ederek zaman harcamakta; bunun doğal bir sonucu olarak da çoğunlukla miskin ve zelim bir hayat sürerek, evrensel realitelerden uzak kalmaya mahkum olmaktadır. Günümüzde Kelâmı “problem ortaya koyan” değil, fert ve toplumların problemlerini çözmeye yönelik *gerçekçi nazariyeler* ileri süren bir disiplin haline kavuşturmak gerekir. *Tanrı anlayışını, yedi kat gökler üzerinden kendi gezegenimize indirmek gerekir!* Kur'an'da Yüce Allah, kendisini sadece göklerin değil, yeryüzünün de Rabbi olarak bildirmektedir.² Bu nedenle semâvî ve soyut kavramlar yerine, yeryüzünün problemlerine eğilmeli; paramparça ve perişan İslâm coğrafyalarındaki zulüm ve adaletsizliklere seyirci kalmamalıdır. İşgal edilmiş ve sömürülmeye devam eden dünyanın diğer bölgelerindeki durumlara da kayıtsız kalmamalıdır. Doğudaki çoğu Müslüman ülkelerden Batı ülkelerine iş bulma ve iltica talebiyle giden ya da kaçan bu kadar insan varken, Müslümanların anlamsız bir gururla, hâlâ kendilerini “Allah'ın sevgili ve torpilli kulları” olarak görme alışkanlığından kurtulmaları için, Kelâmcılar yeni nazariyeler geliştirmelidir! Artık Müslümanların Demokrasi, insan hakları, adalet, eşitlik, dünyevî kaynakların âdil tüketiminin nasıl olacağı hakkında *aksiyoner tavır* takınmaları, kısaca Din anlayışlarını, dünyayı da güzelleştirecek bir forma sokmaları gerekir. Zaten Dinin gönderilme gerekçesi de budur. Yoksa Yüce Allah'ın bizim ibâdetlerimize ihtiyacı yoktur. Aksine bizim kulluk görevlerimizi yerine getirerek dünya ve ahiretimizi kurtarmaya gereksinimimiz vardır.

6. Kelâm ilmi, “entelektüel” insanların fikir jimnastiği olmaktan çıkarak, başta İslâm toplumları olmak üzere bütün insanlığı hidâyete ve barışa ileten söylemler bulmalıdır. Bu nedenle *Kur'an'ın sosyal ilkeleri* tekrar tekrar okunmalıdır. *Onu duruma uyarlama, ya da durumu onda çözme* yöntemleri geliştirilmelidir.

7. Ahlakî açıdan gittikçe bozulan insanlığın düzelebilmesi için Kur'an'ın “saf ahlakî ilkeleri” ortaya konulmalı, bütün Kelâmî ve hukukî hükümler bu ahlakî düşünce ile içselleştirilmelidir.

8. Kelâmcılar “bir devlet memuru gibi değil, hür bir düşünür olarak hareket edip, çağın sorunları ile ilgilenmelidirler. Kelâm, *Teosantrik değil,*

² Bkz. Kur'an: Nebe' 78/37; Zuhruf 43/84.

antroposantrik bir ilim olmalıdır. Yani gayb aleminin muammaları arasında boğulmak yerine, insanlar arası huzur ilkelerini ve insan-madde ilişkisini ele almalıdır. Bu işi yaparken, insanı Allah'ın karşısına çıkararak (şirk) değil, Tevhid düzleminde, insanlar arası ilişkilerin ahlakî dominantlarını ortaya koyup, insanı mutluluğa götürecek çıkış yollarını gösterebilmelidir.

9.Tarihte birçok Kelâmî problem fikir ayrılığına ve düşünce karmaşasına neden olmuştur. Asıl aranması ve bulunması gerekenler, bu tartışmalar arasında kaybolup gitmiştir. Bunun için günümüzde, tarihteki modası geçmiş bir takım ihtilafları tekrarlamamanın anlamı yoktur. Müslümanlar arasındaki ortak güzellikleri ve uzlaşma yollarını gündeme getirerek insanlık adına barışın öncüleri olmalıdırlar.

10.Savunmacı ya da saldırgan Kelâmîdan, *amelî teaakkula* (pratik davranışa) yönelmelidir. Kuru laflardan uzaklaşıp, pratik yararları gözeten, insanın iç ve dış dünyasını doyuran akıllı söylemler ve eylemler ortaya konulmalıdır.

11.İslâm, akidede, rububiyette, ulûhiyette, düşüncede, eylemde, ibadette ve siyasette, özetle;insan hayatının tüm alanlarında “tevhid”i öngören bütüncül bir *hayat nizamı*dır. Günümüzde klasik inançsınıflandırmalarının hiç birisine uymayan, kendine özgü *Müslüman tipleri* ve *Müslümanlıklar* türemiştir! Bilerek ya da bilmeyerek Din’i bozma ameliyesi içerisinde bulunanların birçoğu kendilerini ona nisbet etmeye devam etmektedirler.

Bu gün Müslümanların akaid haline getirdikleri Kelâmî sorunlar, aslında *tarihsel koşullar* gereği ortaya çıkmıştır. Tarihsel koşullar gereği, zaman ve zeminle mukayyet Kelâmî yorumlar, zaman ve zeminlerle mukayyet olmayan akide üzerine taşıyanlar, saf ve doğal Kur’an inancını bulanıklaştırdılar. Onu için insan doğasına en uygun inanç olan Kur’an inancını, çağdaş eğitim modelleri ışığında sunmak en doğru yol olsa gerek.

12. İnanç konularını bilimsel buluşlarla destekleme faaliyeti, günümüzün dindarlarının sıkça başvurduğu bir yöntem haline gelmiştir. Bu durum, değişmez prensipler içeren inanç esaslarını, değişebilir yanları bulunan bilimsel gelişmelerle açıklama çabası olmaktadır. Bilimdeki değişiklikleri, inanç ilkelerine uyarlama her zaman sakınca doğuracağından, bu konuda ölçüyü kaçırmamalıdır. Çünkü inanç tasdik, bilim kuşku üzerine temellenir. Ne geçmişte- özellikle Batı’da olduğu gibi- iman adına ilim katledilmeli, ne de- günümüzde olduğu gibi pozitivizm ve rasyonalizm adına- iman katledilmelidir. Batı, Ortaçağda akılsız imanın, günümüzde ise imansız aklın dengesizliğinde bocalamaktadır. Batıdaki bu tip hastalıkları, Müslümanlara da bulaştırmamalı; akli ve ilmi devre dışı bırakmayan imanı merkeze almalıyız. Akide sorununun temelinde koskoca bir “gelenek” yatmaktadır. Tarihsel koşullar gereği, gittikçe bulanıklaşarak akıp gelen bu gelenek artılıp damıtılmadıkça, köklü bir *iman yenilenmesi* mümkün olmayacaktır.

Özet olarak Yüce Allah'ı ve inanç ilkelerini klasik yöntemlerle şu veya bu şekilde savunmak yerine, Allah'ın, birbirimize ve doğaya karşı nasıl bir tavır takınmamız gerektiğine dair *İlâhi maksatlara* uygun ve dinin de asıl amacı olan insanı mutlu kılabilen *insan merkezli* ilkeler ve yöntemler bulunmalıdır.

Kelâm ilmi İslâm'a bir bütün olarak bakar ve bu açıdan her mesele hakkında belirleyici tarzda söz söyler. Dolayısıyla İslâmî bütünlüğün içinde bir işlev gören her konu kelâmî bir yaklaşıma muhtaçtır. Din bir felsefe ve düşünceden ibaret olmadığına göre, dinin esaslarını ortaya koymaya çalışan Kelâm da yalnızca felsefî kavramlarla uğraşan bir disiplin olarak kalamaz; her dönemde sorun haline gelen konuları takip eder, diğer ilim dallarıyla temas kurar. Her asırda olduğu gibi son zamanlarda da İslâm'ın bütünlüğünü esas alan Kelâm, imandan ibadetlere, ahlaktan hukuki ve iktisâdî nizama kadar dinin esaslarını savunmuştur. Sosyo-ekonomik problemlerin daha da çoğaldığı günümüzde bu yöndeki çalışmalara duyulan ihtiyaç artarak devam etmektedir.³ Kısaca insan ve toplum değiştikçe ve ihtiyaç duydukça Kelâm'ın konuları da değişir ve değişecektir.

---

³ Durmuş Özbek, *Nasıl Bir Kelâm ve Kelâmcî*, Kelâmın İşlevselliği ve Günümüz Kelâm Problemleri, İzmir İlahiyat Fak.Vakfı Yay.İzmir 2000, s.236.